

The night was already betaking itself to the shades,
Though the day star had not yet raised its rays;
(...)

Marulić ne samo da je »poeta doctus« nego pjesnik koji je u svemu išao za nijansom, nastojeći uvijek uočiti dinamiziranje ljudskih stanja i prirodnih pojava, a uvijek je bilo najteže ne samo prevesti nego čak i uočiti taj sami proces poetiziranja raznih stanja i događaja.

Vinko Grubišić

MIRKO TOMASOVIĆ: *JUDITA MARKA MARULIĆA*, DARKO NOVAKOVIĆ: *LATINSKO PJESNIŠTVO HRVATSKOG HUMANIZMA*, Školska knjiga, Zagreb 1994.

Knjiga pod naslovom *Judita Marka Marulića i Latinsko pjesništvo hrvatskog humanizma* autora Mirka Tomasovića i Darka Novakovića, što je objavljena nedavno u izdanju *Školske knjige* (edicija *Ključ za književno djelo*), namijenjena je učenicima, studentima filologije, profesorima hrvatske književnosti, klasičnim filolozima, kao i svima zainteresiranima za hrvatsku književnu baštinu.

Prvi dio knjige, koji potpisuje Mirko Tomasović, posvećen je životu i radu hrvatskog renesansnog pisca Marka Marulića, a ponajviše njegovu hrvatskom biblijsko-religioznom epu *Judita*. Nakon uvodnog poglavlja u kojem se iznose dominantne književno-povijesne i poetološke odrednice epohe humanizma i renesanse, kako u europskim književnostima tako i u hrvatskoj književnosti, Mirko Tomasović određuje mjesto Marka Marulića u tim novim književnim i kulturnim strujanjima opisujući ga kao pjesnika koji na prijelazu srednjovjekovlja u novovjekovlje sintetizira značajke kršćanskog pjesnika, učenog humanista, začinjavca i modernog renesansnog čovjeka.

*

Uspoređujući Marulićev latinski ep *Davidijada* s hrvatskom *Juditom*, Tomasović određuje žanrovske osobine Marulićeva hrvatskog epa: *Judita* je religiozno-biblijski ep, napisan u skladu s vergilijanskom poetikom, a intencija mu je rodoljubna. Marulićev ep Mirko Tomasović analizira na metričkom, stilskom, kompozicijskom kao i na tematskom planu. Utvrđujući da Marulić svoj ep piše u skladu s antičkom epskom tradicijom, prvenstveno vergilijanskom (što se očituje prije svega u retoričkom aparatu spjeva kao i u uporabi brojnih mitoloških motiva i tema), kao i začinjavačkom poetikom (izbor stiha, svetačka legenda) Tomasović Marulića i njegovo djelo određuje kao djelo koje sintetizira poetološke osobine svekolike hrvatske književno-kulturne baštine. Isto tako Tomasović argumentirano pokazuje niz podudarnosti Marulićeva epa s najvećim dostignućima europske stihovane epike, a Marulićevu odluku da svoj ep napiše hrvatskim jezikom uspoređuje s Danteovom odlukom da piše na talijanskom.

Posebna draž Tomasovićeve studije leži u opisu i analizi Juditina lika, u kojoj se jasno pokazuje da je Marulić u taj lik unio ne samo karakteristike svetačkog lika

biblijskog predloška, nego i sastavnice onakve slike i predodžbe žene kakve je stvorila dolčestilnovistička, trubadurska i petrarkistička poezija.

Određujući na kraju studije mjesto Marulićeva djela u hrvatskoj književnoj kulturi, te iznoseći stavove književne povijesti o *Juditi*, autor studije o Marku Maruliću uvjerljivo govori o prisutnosti prvog hrvatskog renesansnog epika u našoj suvremenoj književnoj kulturi. Tako studija Mirka Tomasovića o Marulićevoj *Juditi* opisuje sve bitne karakteristike Marulićeva epa, iznosi sve važne podatke za razumijevanje mjesta i značenja tog djela u hrvatskoj književnosti, a detaljnom analizom Juditina lika i pokazivanjem poetoloških odrednica epa u cjelini upravo kroz njezin lik, autor poetnim riječima i razdraganim pristupom približava taj drevni ep i suvremenom i neupućenijem čitatelju prenoseći mu Marulićev entuzijizam i ljubav prema naslovnoj junakinji epa.

*

Drugi dio knjige, pod naslovom *Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma* iz pera Darka Novakovića donosi književnopovijesni, genološki i književnoestetski prikaz i analizu jednog od najzanimljivijih i još uvijek nedovoljno istraženih razdoblja hrvatske književnosti — razdoblja hrvatskog humanizma. U uvodnom poglavlju autor opisuje i iznosi sve bitne aspekte humanizma kao kulturnog, filozofskog, književnog i odgojnog programa, a istodobno određuje i definira odnos humanizma prema antici, antičkom književnom i kulturnom naslijeđu, kao i prema kršćanstvu, kršćanskoj teologiji i srednjovjekovlju, te istražuje korijene hrvatskog humanizma, osobitosti, razlike između humanističkog pokreta na hrvatskom sjeveru i jugu, te određuje geografske i vremenske okvire hrvatskoga humanizma.

Posebno se u tom uvodnom dijelu studije autor pozabavio fazama hrvatskog humanizma, njegovim glavnim predstavnicima, kao i odnosom latinske i hrvatske književnosti, odnosno utjecajem latinskog humanizma na književnost pisanu hrvatskim jezikom.

U segmentu *Poetika humanizma* Darko Novaković definira i opisuje sve bitne sastavnice humanističke poetike ističući estetiku istovjetnosti koja počiva na načelima oponašanja i nadmetanja kao dominantnu odrednicu pisanja u tom književnom razdoblju, te određuje metričke, strukturne i osobito generičke odrednice humanističkog latinskog pjesništva. Treba istaći da ova sintetska studija o hrvatskom humanizmu predstavlja izuzetno vrijedan doprinos hrvatskoj književnoj povijesti jer je prvi jasno definiran i pregledan opis humanističkog latinskog pjesništva u nas, opis koji sustavno određuje sve kulturološke aspekte i europskog i hrvatskog humanizma i pregledno iznosi značajke i osobitosti hrvatskog humanizma.

*

Dalje Darko Novaković analizira humanistički ep kao dominantnu i najvažniju književnu vrstu u generičkom sastavu hrvatskoga latinskog pjesništva: epska produkcija predstavlja vrhunske domete hrvatskog humanizma u europskim razmjerima. Nakon uvođenja svih epskih djela hrvatskoga humanizma, u odsječku *Alegorijski i biblijski ep* autor posebnu pozornost posvećuje analizi Marulićeva epa *Davidias* i Bunićeva epa *De vita et gestis Christi*, a zatim analizira i neke druge vrste epa.

U poglavlju *Elegija* D. Novaković, nakon kratke povijesti te književne vrste u antičkoj književnosti i određenja njezina sadržajna opsega, prelazi na analizu njezinih podvrsta, te se posebno bavi tužaljkom, autobiografskom elegijom i ljubavnom elegijom u hrvatskom humanizmu. Za svaku od analiziranih podvrsta donosi opširne i brojne primjere, svaku od navedenih podvrsta opisuje i karakterizira motivsko–tematski, stilski, metrički i kompozicijski, prema normama koje je uspostavila antička tradicija, a isto tako instrumentarijem naratološke analize na vrlo moderan način određuje i karakterizira neke aspekte tog književnog oblika.

Tako tužaljku opisuje na primjeru elegije Ivana Česmičkog *U smrt majke Barbare*, autobiografsku elegiju (koja je u humanizmu nastajala prema modelu Ovidijevih *Tristia*) autor analizira na primjeru Panonijevih i Šižgoričevih elegija, a ljubavnu elegiju na primjeru ljubavne elegije Ludovika Paskalića iz zbirke *Carmina*, posebno se osvrćući na povijest i tradiciju motiva–toposa karakterističnih za tu književnu vrstu. U svojim komparativnim ekskurzima autor se ne zaustavlja samo na usporedbi hrvatskoga primjera prema antičkom predlošku, nego ga zanima i književnopovijesna horizontala, te ukazuje na poetološke inovacije koje su u tradicionalni model unosili Petrarca i petrarkizam. Da bi što jasnije profilirao pjesnike hrvatske ljubavne elegije, autor ih uspoređuje i sa suvremenim talijanskim elegičarima.

*

U poglavlju *Lirski oblici* autor nakon određenja opsega i sadržaja pojma u antičkom razdoblju, nakon popisa i karakterizacije glavnih antičkih lirika kao i talijanskih humanističkih lirika, dijeli hrvatsku humanističku liriku prema najzastupljenijim lirskim podvrstama, pa prvo analizira ljubavnu liriku, opisujući sve njezine osobitosti, a zatim religijsku liriku, posebno se osvrćući na odnos te lirske podvrste humanizma prema srednjovjekovnoj religijskoj lirici. Kao posebnu lirsku podvrstu humanističkog pjesništva autor analizira odu i njezinu generičku tipiku, lijepo pokazujući na primjeru Crijevićeve *Ode Dubrovniku* kako se antički model mijenjao i zadobivao posve nove karakteristike.

U poglavlju *Epigram* autor, nakon kratke povijesti tog žanra u antici i opisa karakterističnih elemenata vrste, kao i navođenja svih podvrsta, analizira epigrame hrvatskih humanista, prije svega Ivana Česmičkog i Marka Marulića s aspekta njihovih strukturnih i generičkih osobitosti. Svoj opis Novaković je podredio generičkom kriteriju, pa se posebno bavi epitafom, posebno satiričnim epigramom, a posebno paskvilom, autobiografskim i ljubavnim epigramom.

Zaključna bilješka ukratko, ali vrlo uvjerljivo i sugestivno ističe značenje latinskoga pjesništva hrvatskoga humanizma za hrvatsku kulturu i književnu tradiciju uopće. Tu autor argumentirano i precizno određuje značenje hrvatskog humanističkog pjesništva i hrvatskog latinizma za hrvatsku književnu kulturu kasnijih razdoblja hrvatske književnosti.

*

Knjiga Darka Novakovića *Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma* izuzetno je vrijedna književnopovijesna sinteza svih bitnih i dominantnih odrednica humanizma kao književnog i kulturnog pokreta s jedne strane, a s druge strane to je izuzetno

precizan, detaljan i moderan opis i analiza latinskog pjesništva hrvatskoga humanizma. Ta analiza, izvršena parametrima genološkog pristupa, podvrgnuta generičkoj tipici hrvatskoga humanističkog pjesništva i vođena instrumentarijem suvremene naratologije, istodobno respektira sve značajke tradicionalnog klasičnofilološkog pristupa, pa pluralističkom metodologijom otkriva, prikazuje i opisuje latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma u svim njegovim aspektima, u svim njegovim bitnim karakteristikama, u svim njegovim poetološkim značajkama.

Isto tako analiza, podređena kriteriju književne vrste, omogućila je autoru prikaz hrvatskog latinizma 15. i 16. stoljeća iz komparativne vizure, kako vertikalne, u odnosu prema antičkoj tradiciji, tako i horizontalne, u odnosu prema suvremenom talijanskom humanizmu.

Opskrbljena mnogim primjerima, od kojih je mnoge preveo sam autor, ova je knjiga svojom sustavnom i čvrsto argumentiranom analizom izuzetno vrijedan doprinos hrvatskoj književnoj povijesti, kritici i interpretaciji.

Dunja Fališevac

MARKO MARULIĆ, *JUDITA*, Zagrebačka stvarnost, Biblioteka Učilišno štivo, urednik Petar Požar, predgovor Miroslav Vukmanić, Zagreb, 1995.

Najnovije izdanje Marulićeva spjeva nema uobičajene naznake tko mu je prireditelj. Na kraju kraćeg predgovora, koji potpisuje Miroslav Vukmanić, tek stoji da »nakladničko poduzeće *Zagrebačka stvarnost* želi hrvatskom čitatelju pružiti prvoklasni umjetnički tekst u svom izdanju, koje se temelji na poznatim izdanjima *Judite* što su ih priredili i obradili naši najveći književni znalci i povjesničari književnosti: Ivan Kukuljević, Vatroslav Jagić, Marcel Kušar, Vjekoslav Štefanić i Ivan Slamniĝ, s uvidom u radove Marina Franićevića i Marka Grčića.« Iz te izjave moglo bi se naslutiti da je u ovo izdanje uložen studijski rad i kritička razdaljina od nekih drugih predstavljanja i objavljivanja slavnoga Marulićeva djela. Sama pak nezgrapnost i nedorečenost tog navoda, već upozorava na oprez i potrebu provjere. Što je kod kojeg od spomenutih prireditelja prihvaćeno ili zanemareno, uzalud je tražiti u kakvoj napomeni, kako se to redovito čini, jer nikakve napomene nema, ni bibliografije, ni popisa korištene literature. Ne preostaje, dakle, ništa drugo nego pokušati ustanoviti kojim se temeljnim izdanjem *Judite* objavitelj služio. To nam, na žalost, otkriva odmah na početku veliki propust u prijenosu najvažnijega znaka svakog književnog teksta, naslova.

Priređujući IX. izdanje *Judite* (Zagreb, 1968) Vjekoslav se Štefanić držao VIII. izdanja (Zagreb, 1950), koje je »revidirao« u tekstu i tumaču Marcela Kušara. Novom prigodom također je obavio neke promjene. No, propustom urednika i korektora, kako to s gorčinom zapisuje u *Kolu* (5–6, 1971), ispravci su mu tek djelomično uneseni, i što je još gore »pobrkane su naslovne stranice *Judite*«. Marulićev spjev zapravo ima dva naslova, puni koji stoji na naslovnici prvotiska i kraći neposredno iznad početka prvoga pjevanja. Iza prvog naslova slijede, naime, tri prozna teksta, te onda pjesnički, koji se navješćuje drugim naslovom (»... u šest libri razdiljena na slavu Božju